

trøtt 23/00 15FISKE Gi thordens

tiden & Botho Strauss
rommet

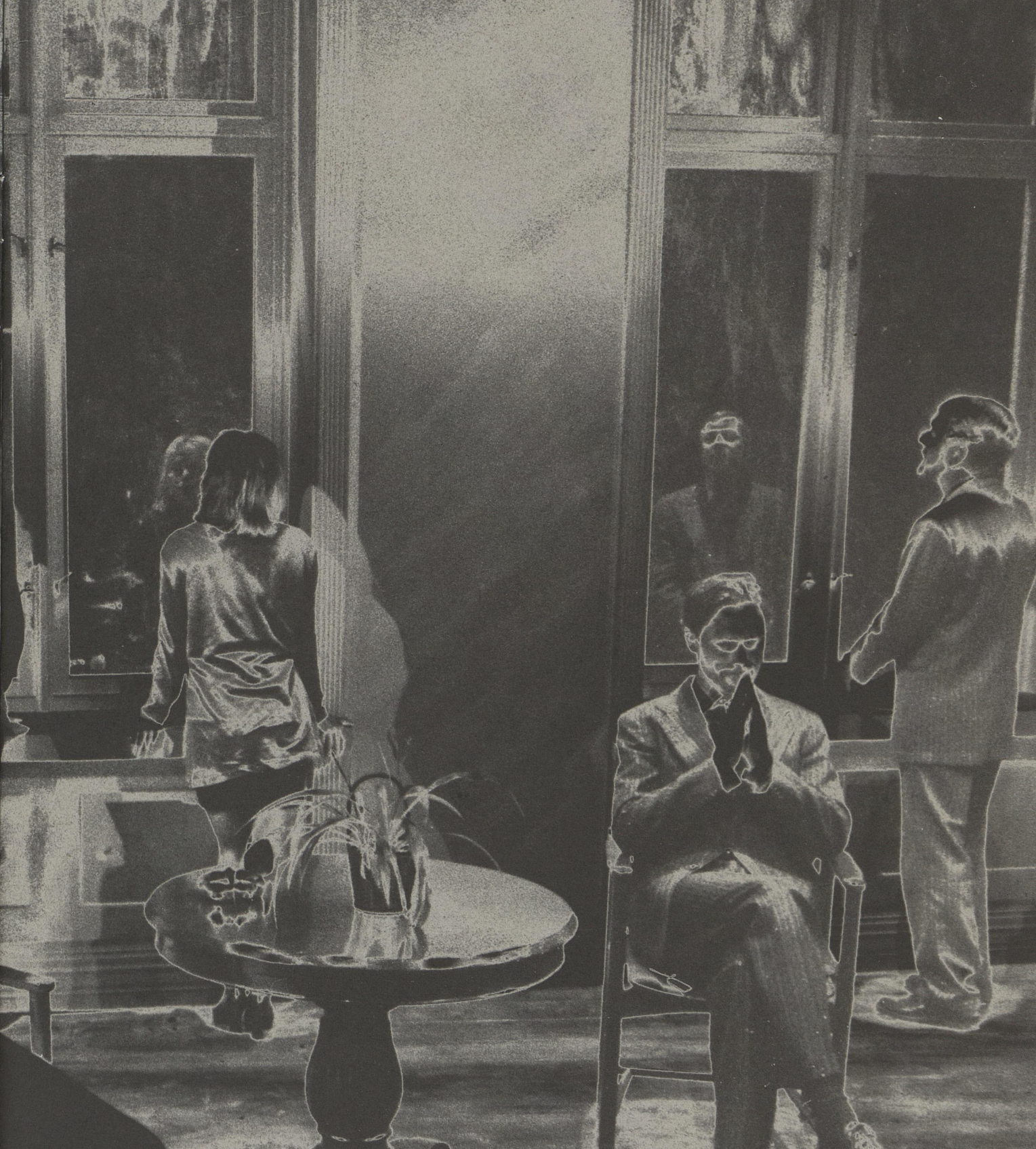

«...allt kan ske, allt är möjligt och sannolikt. Tid og rum existera icke; på en obetydelig verklighetsgrund spinner inbillningen ut och väver nya mönster: en blandning av minnen, upplevelser, fria påhitt, orimligheter og improvisationer. Personerna klyves, fördubblas, dubbleras, dunsta av, förtötas, flyta ut, samlas. Men ett medvetande står över alla, det är diktarens; för det finns inga hemligheter, ingen inkonsekvens, inga skrupler, ingen lag. Han dömer icke, frisäger icke, endast relaterar; och såsom drömmen mest är smärtsam, mindre ofta glättig, gör en ton av vemod, och medlidande med allt levande genom den vingliga berättelsen.» **Fra Strindbergs förord till *Ett drömspel***

«Jeg er bare streken mellom to punkter i hennes liv
den tynne streken mellom to punkter i hennes minne»

OG DU DØR SÅ LANGSOMT
AT DU TROR DU LEVER
Og du dør så langsomt
at du tror du lever
skoene er fortsatt varme
av morgenturens skritt
utenfor flyr en ravn, ennå
med den forlotte greinens tykkelse
i sine krumme klør
om du kunne bevege deg som den
for du beveger deg i sirkel
men fortere framover
slik to sykkelpedaler
langsomt dreier framover
i lufta like over asfalten
du har lenge kjent hvordan raven
hvesser sitt nebb mot kulden
og du dør så langsomt
at du tror du lever

Fra Bertrand Besigyes «Og du dør så langsomt at du tror du lever»

Tid

Den som skaper og fortærer alt.
«Tiden har skapt alt som har vært og som skal være» (Bhagavadgita). Tiden står også for avstanning fra og tilbakevenden til det opprinnelige; den er en ødeleggende kraft, men også den som åpenbarer sannheten. Når tiden opphører, skjer gjennombruddet til den religiøse innsikten, til evigheten.

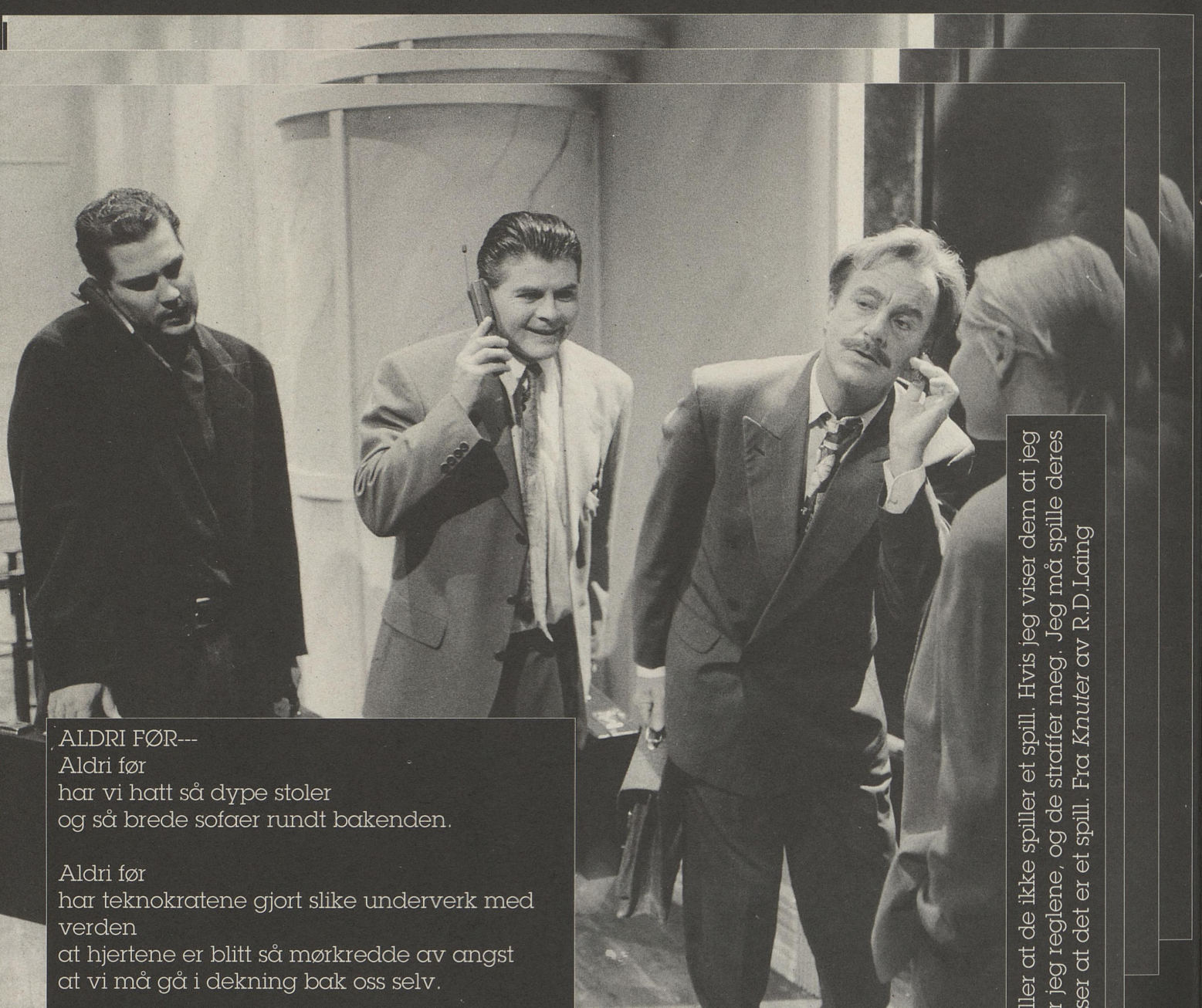
Rom

Individet, med vinduer til verden utenfor og dører som fører til andre verdener. Et fullstendig lukket rom betegner jomfruelighet; det benyttes også i innvielsesriter.

Søyle/pilar

Verdensaksen; den vertikale akse som samtidig holder himmelen og jorden fra hverandre og forener dem. En søyle eller en pilar har langt på vei samme symbolske betydning som et tre, og pilaren står ofte for livstreet. Den representerer også stabilitet, det å stå fast. Den løfter det hellige over det profane og dagligdagse. To søyler – ofte en hvit og en svart – eller en delt søyle symboliserer alt som har to poler; guddommens to aspekter eller de biseksuelle eller tvekjønnede (androgyne) gudene. Søylen til høyre er hvit, maskulin, mens den til venstre er svart og feminin, de symboliserer også tid og rom.

ALDRI FØR---

Aldri før
har vi hatt så dype stoler
og så brede sofaer rundt bakenden.

Aldri før
har teknokratene gjort slike underverk med
verden
at hjertene er blitt så mørkredde av angst
at vi må gå i dekning bak oss selv.

Aldri før
har ordene måttet skrikes så høyt
og bilder og lyd måttet sprites opp med Cola
for å trekke tankene bort og gjøre oss ufarlige.

Aldri før har det hastet slik. Aldri før
har vi lengtet slik
etter menneskestemmer bak ordene,
sannhet og hjertevarme bak kråkenes skrik.

De spiller et spill. De spiller at de ikke spiller et spill. Hvis jeg viser dem at jeg ser at de gjør det, bryter jeg reglene, og de straffer meg. Jeg må spille deres spill, som er at jeg ikke ser at det er et spill. Fra Knuter av R.D.Laing

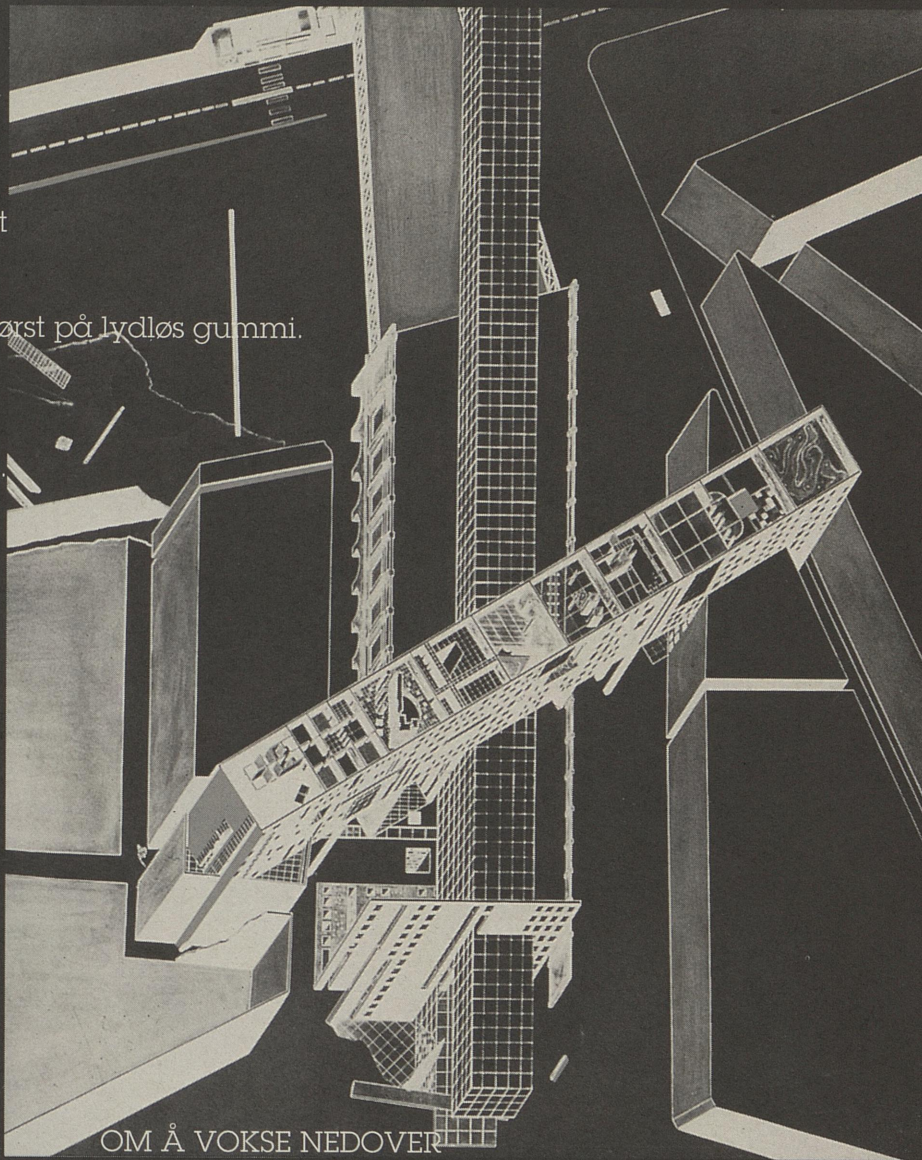

ASFALT

Først kommer de med grå grus
så kommer de med svart asfalt.
Først er den som silke
Derefter som stål.

For nå må alt være hardt og sterkt
og for all del jevnt,
nåkent og glatt
så de kan komme rullende frem, først på lydløs gummi.
Derefter på belter av jern.

Først må du lære å tie stille.
Så må du få de riktige meningene.
Først gjelder det tankene dine.
Derefter drømmene og håpet.

OM Å VOKSE NEDOVER

Jo større byene blir
jo mindre blir menneskene.
Jo høyere husene stikker mot skyene
jo lavere blir de som må bo der.
I New York er du bare 10 cm.
I London og Singapore kanskje en engelsk fot.
Og byene vokser og vokser
og livet ditt blir mindre og mindre verd.
Snart er vi høye som gresstuster bare,
og kan tas med en plenklipper
tidlig en søndag formiddag.
Eller hva tror du?

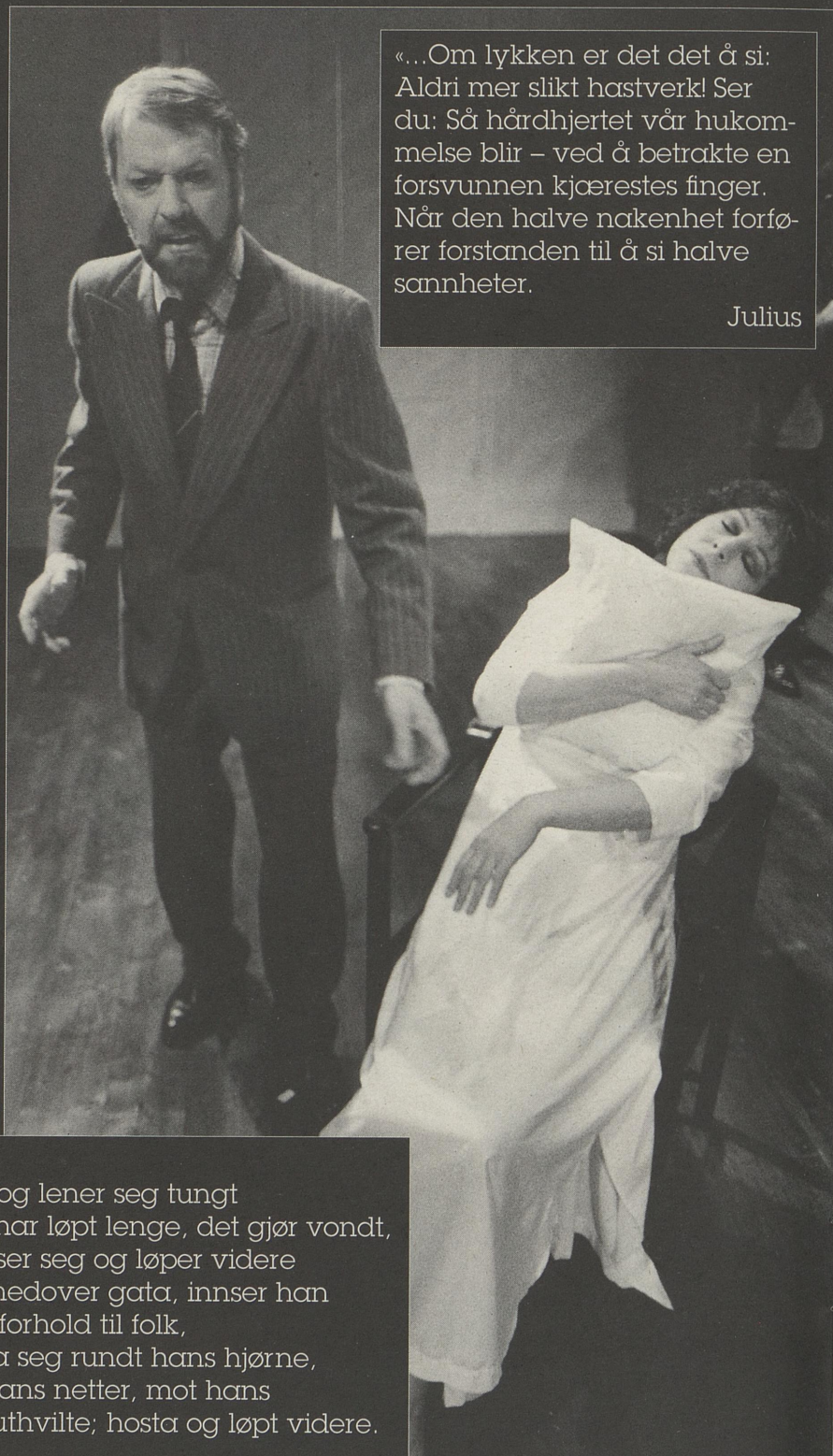

NATTAS BANDASJE AV DAG

Toget kolliderer med morgentåka
frokosten med uløste kryssord
klakkinga fra høyhelte sko
mot fortauet
vekkerklokkas kjefting
driver inn i øregangene
og fortynner blodet
tida som teller og teller
tida som kryper før den kan gå
tida med brutte bein:
nattas bandasje av dag
leger ikke beinbruddet under

Her, er våren bortkasta
bare bildekkå kan gni vekk
vinterkulda i asfalten

Bertrand Besigyes

«...Om lykken er det det å si:
Aldri mer slikt hastverk! Ser
du: Så hårdhertet vår hukom-
melse blir – ved å betrakte en
forsvunnen kjærestes finger.
Når den halve nakenhet forfø-
rer forstanden til å si halve
sannheter.

Julius

RUNDT ET GATEHJØRNE

Han velter seg rundt et gatehjørne, faller og lener seg tungt
mot en murvegg, det gjør vondt, for han har løpt lenge, det gjør vondt,
for murveggen er hard, så hoster han, reiser seg og løper videre
nedover gata, mens han løper hostende nedover gata, innser han
at dette har vært hele hans liv, alle hans forhold til folk,
alle han noengang har kjent; de har velta seg rundt hans hjørne,
falt inn i hans dager, lent seg tungt mot hans netter, mot hans
harde murvegg, og når de har kjent seg uthvilte; hosta og løpt videre.

KJENTE JEG DEG?

Kjente jeg deg
egentlig. Noe
du aldri fikk sagt eller
vi lot ligge. Halv-
tenkte tanker. En skygge
som strøk over omsiktet.
Noe i øynene. Nei
jeg vil ikke tro det.
Men det kommer igjen. Natten
har ingen lyd,
bare røre tanker. Ord
som stiger opp av søvnen:
Kjente jeg deg?

NÅ

Nå er nå
når du leser dette,
før du glemmer det igjen.
Nå
går et stykke av evigheten,
titusendedelen av et sekund
gjennom hendene dine, gjennom øyet
som et snefnugg, trillende perle,
pil i luften,
før den rammer.

Rolf Jacobsen

«...Det knirker mellom
menneskene og der-
med stopper den Store
Maskinen. Der, de
bakser fremover, om
hverandre, de styrter
hodestups ut av sitt
rettlinjede løp. Og så:
Isnende stillhet.»

Marie

Tiden & rommet

(Die Zeit und das Zimmer)

av Botho Strauss

Oversatt av Ragnar Hovland

Regi • Catrine Telle

Scenografi og kostymer • Åse Hegrenes

Musikk • Ivar Gafseth

Lysdesign • Jens-Henrik Andersen

Sminke og parykker • Else Lisø

Julius • Bjørn Sothberg

Olaf • Håkon Ramstad

Marie Steuber • Mona Jacobsen

Mannen uten klokke • Hallbjørn Rønning

Den utålmodige • Marika Enstad

Frank Arnold • Jan Frostad

Sovekvinnen • Gørli Mathisen

Mannen med vinterfrakk • Erik Ulfsby

Den fullstendig ukjente • Jan Erik Berntsen

Søylen • Asta Busingye Lydersen

Inspisient • Erik Johansen

Sufflør • Ells-Beth Lyse

Rekvisitør • Kai-Richard Nergård

Lyd • Jan-Emil Indergaard

Plakat/programforside • © Eli Hovdenak/BONO 1995

Foto fra prøvene • Roar Øhlender

Program • May Selmer

I redaksjonen • Catrine Telle

Ansvarlig utgiver • Terje Mørli

PREMIERE PÅ NEDRE ELVEHAVN

28. FEBRUAR 1995

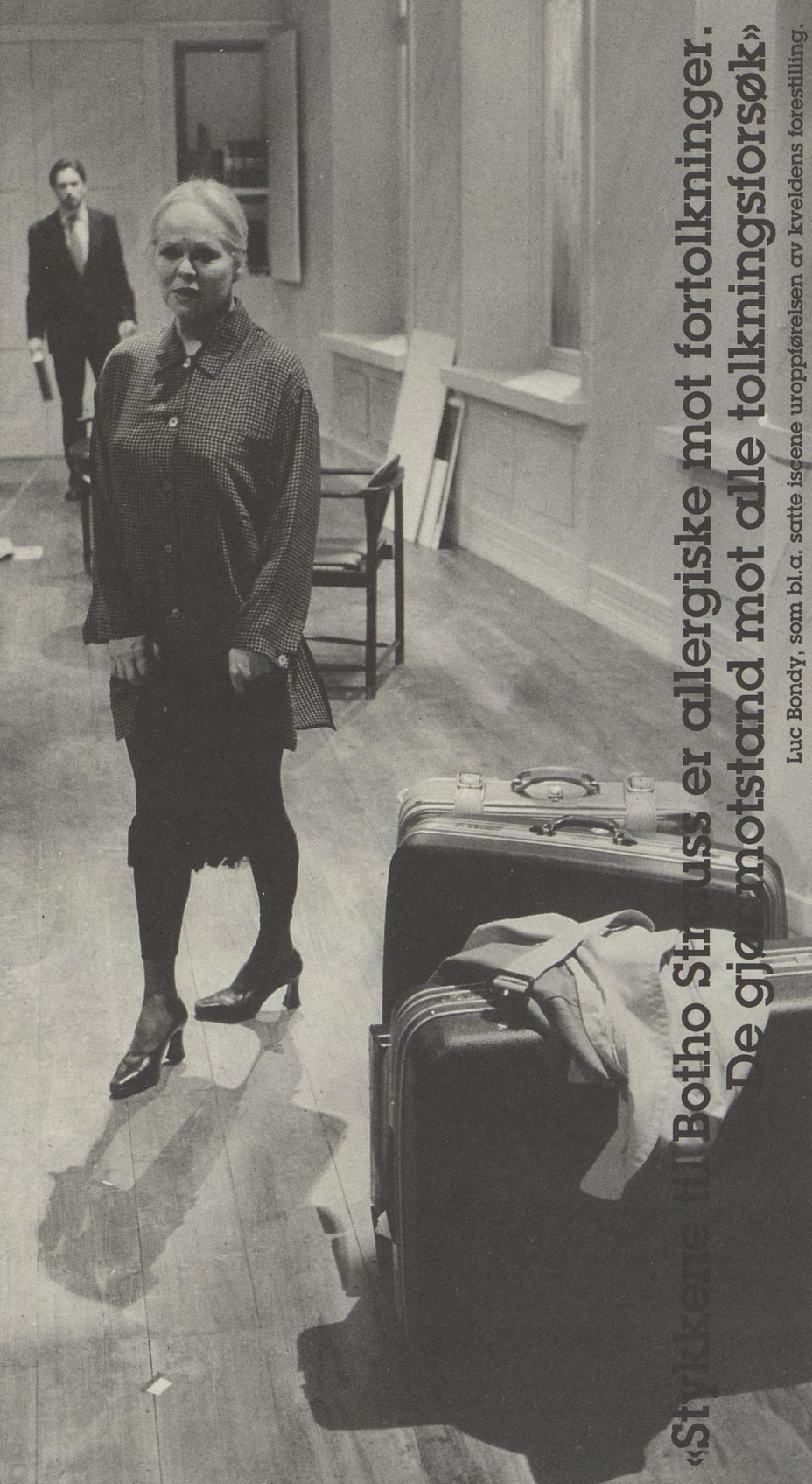

Kulisser og kostymer er produsert i teatrets egne verksteder
Fotografering og lydopptak under forestilling er ikke tillatt
Diktene i programmet er trykket med tillatelse fra Gyldendal Norsk Forlag
Teatret takker Teppehuset Denina as for utlån av teppe til dekorasjonen
Rettigheter: Teater & Musik

«Styrkeverken Botho Strauss er allergiske mot fortolkninger. De gjør motstand mot alle tolkningsforsøk»

Luc Bondy, som bl.a. satte iscène uroppførelsen av kveldens forestilling.

Botho Strauss har gjennom mange år vært en av de sentrale skikkelser i moderne tysk litteratur. Han skrev sitt første teaterstykke i 1971, og sammen med Tankred Dorst, Thomas Bernhard og Peter Handke, hører Strauss i dag til dramatikernes førstedivisjon i det tysk-språklige rom.

Han ble født den 2. desember 1944 i Naumburg an der Saale, og gikk på skole i Ruhr-området. Som barn var han mest opptatt av seriehefter, – «Jeg var en baby av den amerikanske kultur», som han uttrykker det. «Men klassikere fantes også som tegneserier, og *Romeo og Julie* lærte jeg å kjenne med snakkebobler ved siden av bilder, ikke gjennom Shakespeares verker.»

Et intellektuelt klima i hjemmet (faren forfattet fagbøker, var opptatt av litteratur og korrekt språkbruk) hadde sannsynlig sin betydning da han valgte en universitetsutdannelse. Mens han studerte germanistikk, sosiologi og teatervitenskap, i Köln og München, prøvde han seg også som kritiker. Gjennom denne geskjeften kom han i kontakt med utgiveren av *Theater heute*, og i 1967 ble Strauss tilsatt som redaktør for det anerkjente teater-tidsskriftet.

Fra 1971 var han dramaturg ved Schaubühne am Halleschen Ufer i Berlin, en by han stadig bor i. Hans samarbeid med regissøren Peter Stein resulterte i en rekke legendariske iscenesettelser på Schaubühne. Hans kunstneriske uttrykksform er påvirket av hans erfaring fra dette teatret, spesielt arbeidet med Gorkijs *Sommergjester*, hvor Strauss fikk til oppgave å bearbeide den opprinnelige teksten. Dette ble en direkte impuls til utformingen av en egen dramaturgi...dette kunne

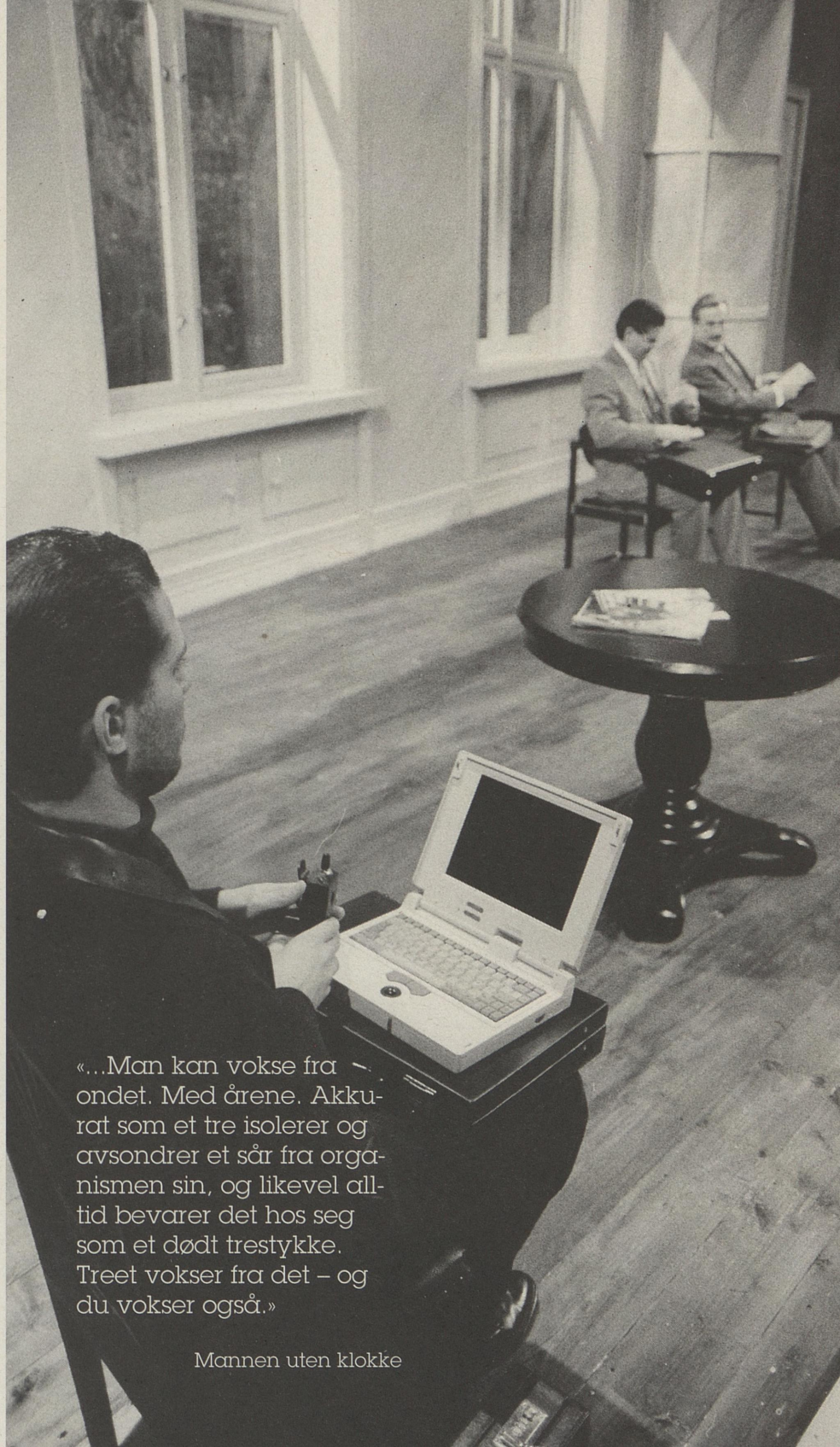

også være en måte å skrive på for meg.» I 1974 tok han konsekvensen av denne erkjennelsen, og ble forfatter på heltid.

Alt som Botho Strauss har skrevet, viser tilbake til to grunnleggende elementer: En voldsom kulturkritisk tenkemåte, og en eksperimenterende, modernistisk estetikk. Bakgrunnen for hans ofte pessimistiske kulturkritiske engasjement kommer, ifølge ham selv, av tiden han ble født inn i: Virkeligheten han som barn slo øynene opp til, var et fortrengt barbari, en historie dekket av blod, skyld og taushet. «Wirtschaftswunder» og velferdsstat forekom å være bygget på løgn og glemsel, og dermed indirekte på en umenneskelighet som ingen velferd kunne overskygge.

For Strauss fremstår den nyere historie derfor heller ikke som en historie om lykke og fremskritt, snarere som en permanent katastrofe hvor det umenneskelige fortsatt vokser frem i en ellers perfekt fungerende velferdsmaskin. Hans forfatterskap er preget av en klarsynthet, som skånselløst dissikerer vårt daglige besvær med å forbli menneskelige i omgang med hverandre, hvordan samtalen, vennskapet, innfølelsen og – ikke minst – kjærligheten forkrøples og blir overflatisk. Han tegner et bilde av en umenneskelig verden, hvor vi ikke lenger er istand til å komme i kontakt med hverandre. De menneskelige impulsene er henvist til et skyggeliv – et savn etter noe vi ikke lenger er istand til å forestille oss.

En forutsetning for Strauss' arbeid er at hvis det overhodet skal lykkes å si noe treffende om vår situasjon i dag, så kan det ikke sies direkte, hverken med

«...Man kan vokse fra ondet. Med årene. Akkurat som et tre isolerer og avsondrer et sår fra organismen sin, og likevel alltid bevarer det hos seg som et dødt trestykke. Treet vokser fra det – og du vokser også.»

Mannen uten klokke

konvensjonell bruk av språket eller av de kjente fremstillingsformer som føyer seg inn i våre vannte forestillinger om virkeligheten.

Det er alltid et moment av lek med former i hans skuespill; han blander fantastiske og realistiske elementer med hverandre og danner indre mønstre og forbindelseslinjer. I kraft av disse streber Botho Strauss mot å etablere et kunstnerisk blikk på den virkeligheten han bearbeider, som adskiller seg fra den umiddelbare og det dagligdagse snakk om virkeligheten. Han står frem som en av de viktigste fornyere av teatrets

formspråk i kjølvannet av det bastante og ikke alltid like estetisk raffinerte politiske teater på 60- og 70-tallet.

Strauss er ikke ute etter å erstatte det realistiske formspråket med et annet; han propagerer hverken for et absurd, poetisk eller grotesk teater. Hans poeng er at for å skrive realistisk, må man i dag bryte med realismens gamle konvensjoner. Man må spørre seg om i hvilken grad en fortløpende handlingsgang overhodet kan ha et realistisk innhold i forhold til våre dagligdagse erfaringer. En realistisk skrivemåte måtte heller forholde seg til det usammen-

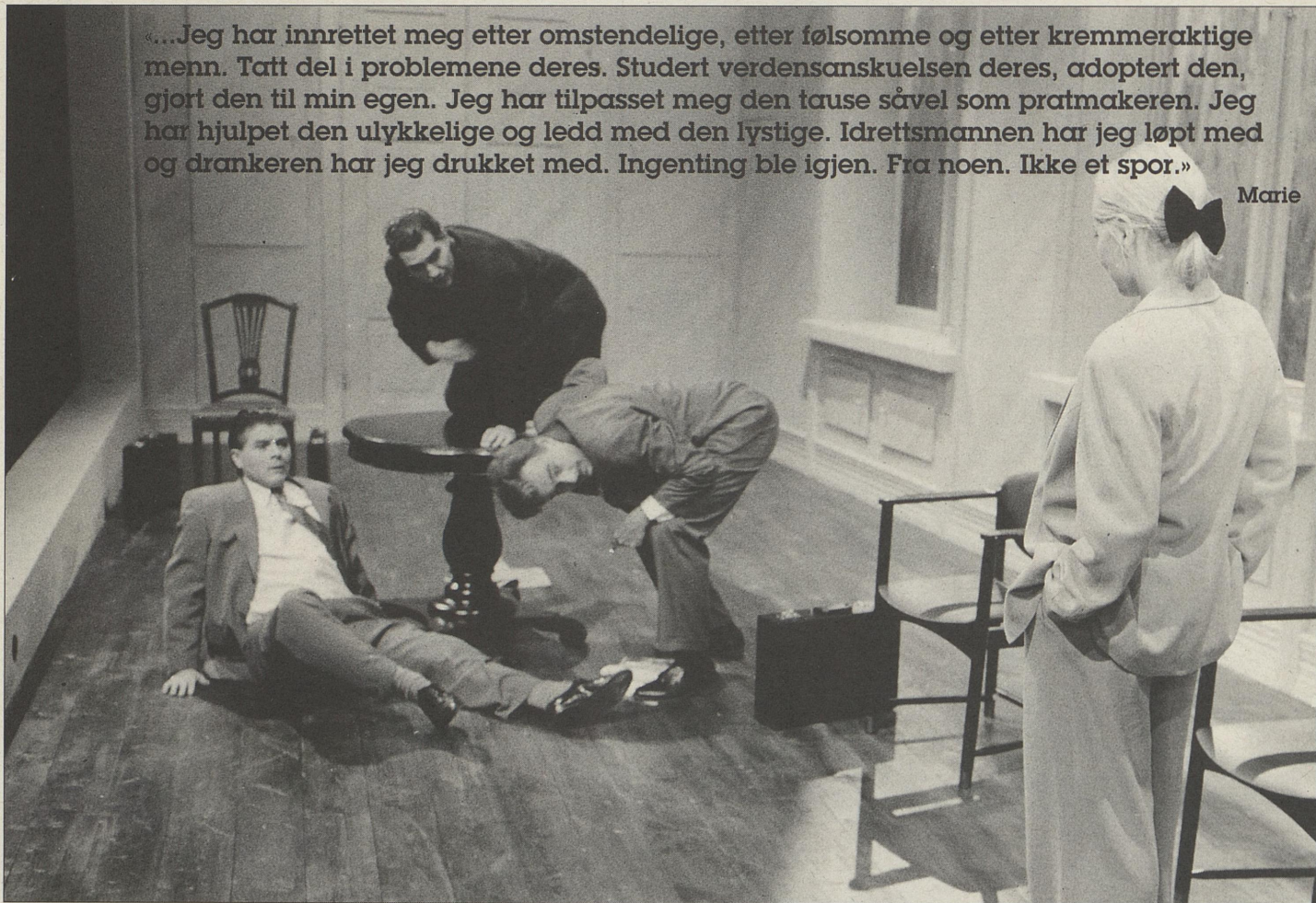
hengende, oppskrudde, arvstumpede og forvrengende som kjenner tegner det moderne liv.

For å overleve projiserer Strauss personer sin virkelighet på omgivelsene. Resultatet blir en tilværelse hvor innbildning og virkelighet flyter sammen til et mareritt. Den drømmelignende sammenblandingen av det som oppfattes som skinn og det som er virkelighet, er et gjennomgående tema i all hans dramatik.

Botho Strauss har alltid vegret seg mot å stå frem som en offentlig person. Egentlig ville han bli skuespiller – som student drev han med amatørteater. Så begynte

«...Jeg har innrettet meg etter omstendelige, etter følsomme og etter kremmeraktige menn. Tatt del i problemene deres. Studert verdensanskuelsen deres, adoptert den, gjort den til min egen. Jeg har tilpasset meg den tause såvel som pratmakeren. Jeg har hjulpet den ulykkelige og ledd med den lystige. Idrettsmannen har jeg løpt med og drankeren har jeg drukket med. Ingenting ble igjen. Fra noen. Ikke et spor.»

Marie

han å lese Adorno, og ble skeptisk når det gjaldt det meste. Lesestoffet lammet ham: Plutselig ble han redd for å opptre offentlig. Denne skyheten har han ennå ikke overvunnet. Han er den mest tilbaketrukne av de tyske samtidsforfatterne. Han hater opplesningsturnéer, avskyr fjernsynskameraer og snakker helst – hvis overhodet – bare med én person under fire øyne. Selv en reise til Kina, som han hadde gledet seg til å besøke, ble avlyst da han fikk greie på at han ikke skulle være der som en vanlig turist, men i egenskap av tysk forfatter. Han ser heller ikke sine egne teater-

stykker, ihverfall ikke prøvene. Da han engang var tilstede på en oppsetning av *Gross und klein* for å etterkomme et ønske fra en skuespillerinne, satt han med hodet mellom opptrukne skuldre og holdt hendene foran ansiktet. Han hadde oppdaget at det var et foto av ham i programheftet til forestillingen.

Såvidt vi har bragt i erfaring, har han bare én gang uttrykt seg omfangsrikt offentlig. Det er i en seks siders lang artikkel i *Der Spiegel* fra februar 1993. Her oppsummerer han sin oppfatning av det tyske rikets tilstand.

Botho Strauss

Skuespill (uoppføringsår)

Die Hypochonder (1972)

Bekannte Gesichter, gemischte Gefühle (1975)

Trilogie des Wiedersehens (1977)

Gross und klein (1978)

Kalldewey, Farce (1982)

Der Park (1984)

Die Fremdenführerin (1986)

Besucher (1988)

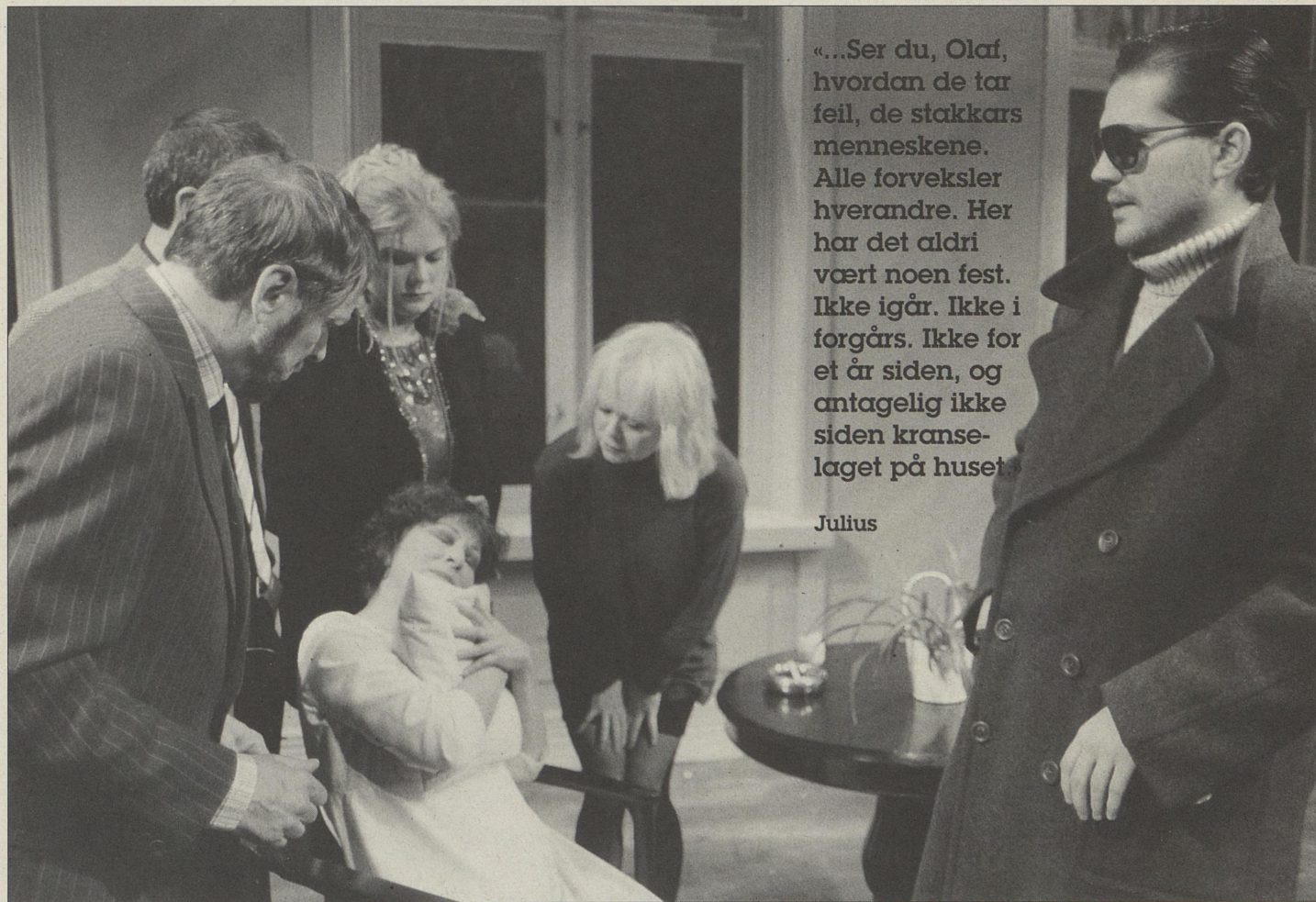
Sieben Türen (1988)

Die Zeit und das Zimmer (1989)

Schlusschor (1992)

Das Gleichgewicht (1993)

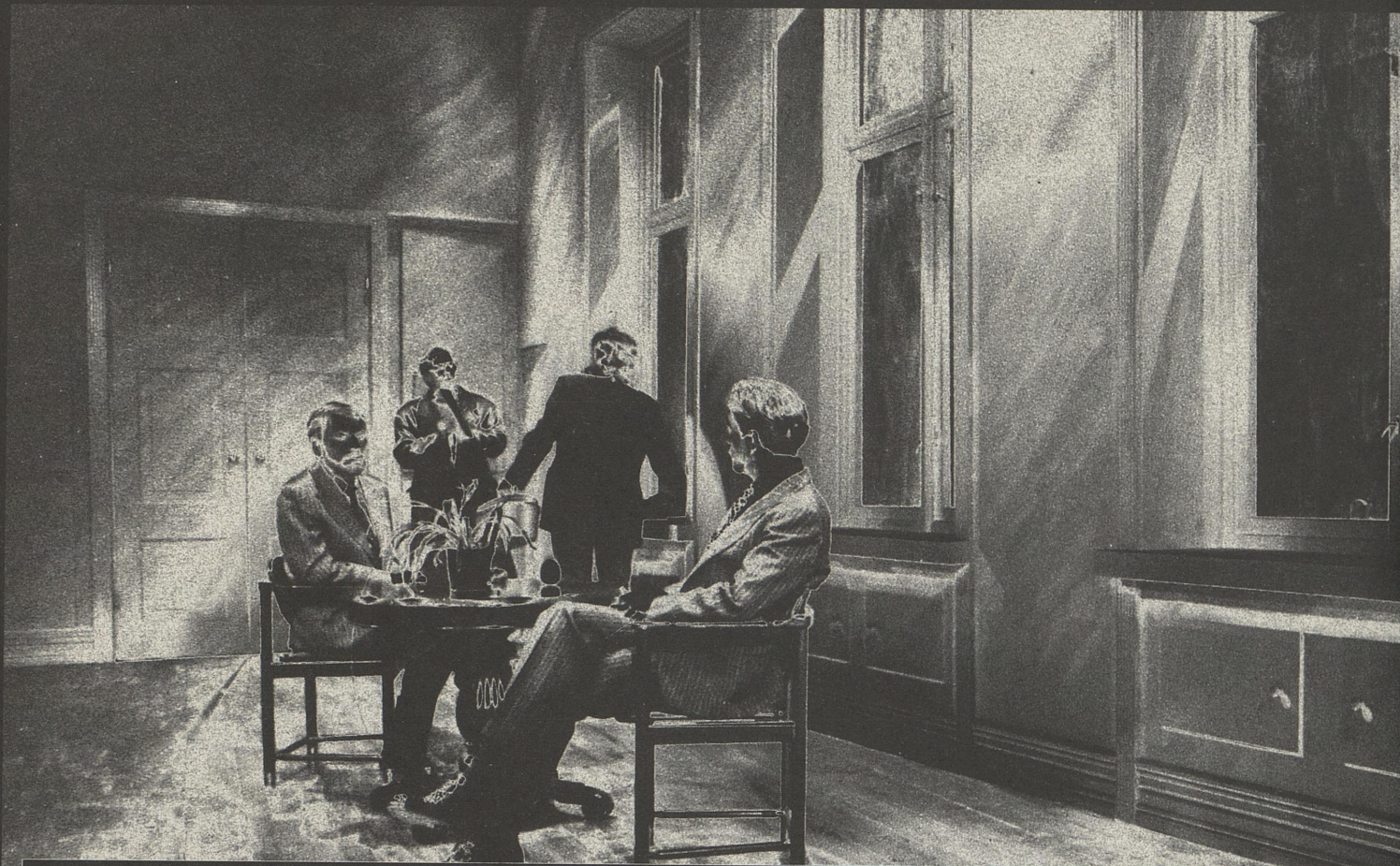
Botho Strauss har i tillegg skrevet en rekke prosatekster, romaner, lyrikk og essays.

«...Ser du, Olaf, hvordan de tar feil, de stakkars menneskene. Alle forveksler hverandre. Her har det aldri vært noen fest. Ikke igår. Ikke i forgårs. Ikke for et år siden, og antagelig ikke siden kranselaget på huset»

Julius

«...Jeg skulle ha gått ut oftere om nettene. Jeg har ikke ofte nok slått meg løs. Jeg skulle oftere ha tatt tusen ganger mer skuffet. Jeg er, som Swift sier, født til en million skuffelser. Og hvor mange har jeg dusin. Forsiktigere er jeg blitt. Men det er også alt. Men hva er nå det? Å føre sitt liv til forsiktigheten, ikke lenger høre en regndråpe falle uten å gripe seg til hodet av ren vergeløshet.»

«Hvilken ugjennomtrengelig kraftløshet er det som rykker frem fra scenen inn i våre hjerter og hoder! Hvilken tåpelig, hjelpeløs og frekk omgang med «virkeligheten» er det som legger teaterscenen øde! Det må komme en som snakker et helt annet språk. En fra et veloverveid fjerne, hinsides det kunstkontinentet vi kjenner, som kommer hit og virkelig

leter etter noe i teatret, noe som ikke er å finne andre steder. En sjørøver som har vært på en lang skattejakt i årevis; ingen steder i virkeligheten bar jakten frukter. Teatret er den siste bredden han driver inn mot, hans siste håp. Da han nærmer seg, roper hans indre stemme: Tampen brenner!»...Han kretser omkring gjemmededet, han kommer nærmere

meg ut helt. Jeg skulle ha blitt opplevd? Ikke en gang et skarve ytterste grense? En dag vil man

Julius

og nærmere. Og skatten som han løfter opp, er av en så spesiell substans at den stolt, glitrende og tindrende har hatt kraft nok til å bestå, side om side med den anerkjente virkeligheten. Han sier: »Jeg var på jakt etter noe som ikke var å finne blant folk.»

Botho Strauss

Tid i dagligtale

Eit ord står svært ofte for heilt ulike omgrep eller realiteter. Ein «hest» er såleis både det som Bygdøyfruene rir på, og det som vi andre hoppa bukk over i gymnastikksalen. Men den zoolog som la inn i arvhendinga si eit kapittel om gymnastikkhesten, ville neppe få doktorgraden.

Det er ikkje annleis med «tid» enn med «hest». «Tida fell lang», kan vi seie, og meininga er: «Eg har tresmak i baken, og skulle ynskje at den forelesaren var ferdig». Vi talar om ei kjensle i visse kroppsdeler, og ikkje om noko tidsomgrep.

«Dyrtid» seier vi, og talar ikkje om noko tidsomgrep, men om eit byteforhold mellom margarin og nikkelt kroner.

Dette, at det same ordet kan stå for ulike omgrep, er ein fordel for «the poet, the lunatic, the lover», slik Shakespeare sa. Til fagleg bruk burde vi halde omgrepa frå kvarandre.

Eg har laga eit døme på ufagleg bruk av «tid»:

TIDSFORDRIV

Du somlar bort så altfor mykje tid,
sa ho.

Men kva er tid? Det er jo ingenting,
sa han.

Korleis kan tida vere inne, då?
sa ho.

Så er ho ikkje ute, kan du sjå,
sa han.

Den lengste tida er ei tid av tørst,
sa ho.
Den mette tida den kom aldri først,
sa han.

Den mette tida vil eg gjerne sjå,
sa ho.
Og den som ventar vil som regel få,
sa han.

No har du tøva nok, hopp hit til køys!
sa ho.
Ja, altfor mykje tull blir berre tøys,
sa han.

Du kunne gitt deg litevetta tid?
sa ho.
Kven stoppar tida når ho lid og lid?
sa han.

I dag gjekk heile tida bort så fort,
sa ho.
Ei tidlaus tid, det er vel noko stort?
sa han.

Mi tid er sirkelrund og utan slutt,
sa ho.
Men mi er lineær og nokså stutt,
sa han.

Vi deler tida, all den tid som bid!
sa ho.
Gje tid. Slikt viste tida all vår tid,
sa han.

Men tida går, ho berre flyr og flyr!
sa ho.
Og slutten kjem i alle eventyr,
sa han.

Og ingen veit kva tida rømer, lell?
sa ho.
Nei, berre tida viser kor det fell,
sa han.

Utdrag fra en artikkel, «Historisk tid» versus
«Lineær tid» av Kåre Lundén (PROFIL 1988)

Trondheim Torg er ikke noe ganske alminnelig kjøpesenter. Det er en 16.000 m² stor markeds plass, hvor alt kan skje.

Ser du ingen akrobater, så finnes det klovner. Blåses det ikke ballonger, så danses det ballett. Og hører du ingen sigøynemusikk, så spiser du berlinerboller.

Eller kanskje du er inne i en av butikkene og gjør et varp?

Velkommen til torgs!

Trondheim Torg

Åpningstider: 9⁰⁰ - 20⁰⁰ (18⁰⁰)

Depotbiblioteket

96sd 04 443

trøndelag 94/95 15 FISKE Ge Trøndelag

Trøndelag Teater 94/95
TEATRET

På Nedre Elvehavn